

CONSIDERAȚII REFERITOR LA PROBLEMA RĂSPÂNDIRII DREPTULUI DE MAGDEBURG ÎN ORAȘELE MOLDOVEI MEDIEVALE

Valerii BULGAC

Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală

Dans les villes de Moldavie, le droit de Magdebourg a pris des dimensions importantes, celles de 70% du territoire.

Una dintre problemele care prezintă un deosebit interes pentru studierea orașelor Moldovei Medievale este problema atribuțiilor administrației orășenești din târgurile Moldovei în secolele XIV-XVI.

În articolul de față ne propunem drept scop să examinăm opiniile expuse de cercetători referitor la această problemă și să concretizăm în ce măsură s-a răspândit dreptul de Magdeburg în orașele din Moldova în secolul al XIV-lea începutul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea.

În același context se înscrie problema gradului de răspândire a dreptului de Magdeburg, care a fost propagat într-o anumită măsură în orașele Moldovei Medievale, în secolele XIV-XVI.

Contribuția determinantă a factorului economic în exportul instituțiilor de drept din Occident în Moldova Medievală a fost facilitată de venirea atât a negustorilor sași în spațiul Carpato-Nistrean, cât și a meșteșugarilor ce se conduceau după dreptul german de Magdeburg.

Problema dreptului de Magdeburg n-a constituit pînă în prezent tema de cercetare a unui studiu special în istoriografia română. Tangențial la acest subiect s-au referit unii istorici atunci când au abordat în linii generale diverse aspecte ale istoriei Moldovei Medievale.

A.D.Xenopol afirmă că în orașe erau comunități urbane cu dreptul de proprietate asupra pământului, comunități autonome cu privilegii de la domnie [1]. Unul dintre primii cercetători care s-a referit la această problemă a fost N.Iorga. El afirma că „orașele moldovenești – în esență, dar în bună măsură și cele muntene – s-au creat „cu cetățeni de împrumut”, după cum sună pasajul: „Nu este nici o îndoială astăzi că orașele noastre nu sunt întemeiate de români. Unele din ele ca Baia, Siretul, Suceava, în Moldova, iar în Țara Românească, Câmpulungul, Târgoviștea vin de la o așezare străină, de germani din Galiția, de sași sau de armeni” [2]. De asemenea scrie că „orașele noastre au fost întemeiate exclusiv de străinii din Ardeal și Galiția, cum afirmă cei care au adus cu ei cutumele lor” [3]. N.Iorga pune problema aducerii elementelor orășenești germane în Moldova Medievală. El relevă rolul sașilor, care trec de la Rodna la Baia și al germanilor din Galiția regelui Kazimir, care trec la Siret și Suceava [4]. Consideră că instituțiile germane au pătruns mai întâi din Ungaria Medievală în târgurile din Moldova Medievală, ținând cont de faptul că influența și controlul politic în regiunea dată era mai evident, la care s-au adăugat și instituțiile de drept german din Polonia Medievală în Moldova Medievală. N.Iorga considera că străinii care s-au așezat în orașele Moldovei Medievale în sec. XIII-XIV s-au organizat după dreptul german de Magdeburg, în special cei care s-au așezat mai mult sau mai puțin masiv în orașele Baia, Siret și Suceava [5]. N.Iorga pune accent pe drept. El considera că în Moldova, unde a învins norma germană din Galiția și dreptul german zis Magdeburg, dreptul orășenesc german a început să se constituie în 1188, devenind unul dintre cele mai importante în Evul Mediu [6]. S-a răspândit în Silezia, Brandenburg, Boiemia, Polonia și Moldova Medievală. A adaptat legile de drept general aplicabile pe teritoriul respectiv ce viza condițiile economice și politice ale comunităților orășenești. Dreptul de Magdeburg era elaborat prin diferite acte administrative ale consiliului orășenesc și ale altor autorități locale, precum și de instanțele de judecată, ce au constituit o combinație de norme scrise și practice cutumiare. Căpetenia sistemului magdeburgez de organizare și de conducere a orașelor se numea șoltuz (schultheiss) sau, de la poloni, „voit”, iar membrii sfatului – pârgari (burgerii), unii puteau fi intitulați pârgari mari. Hotărârile se luau și mărturiile se dădeau în numele oamenilor buni și târgoveți [7]. Iorga scria că nu-i nici o îndoială că orașele noastre sunt întemeiate de români [8]. P.P.Panaiteșcu considera că organizarea privilegiată a orașelor românești vechi este asemănătoare cu cea din Europa [9]. Desigur, dreptul nescris, după care judecau magistrații orășenești, era de origine locală: domnii țării ne dau amănunte asupra acestui cod de legi, în privilegiile lor este vorba de un obicei special pentru orașe, după datina căruia se călăuzeau șoltuzii și județii din târgurile românești, cu amintiri ale obiceiurilor sășești și armenești, aduse în țară de târgoveții acestor neamuri, stabiliți în orașele noastre.

Considerăm că documente directe care ar demonstra că în Moldova Medievală exista dreptul de Magdeburg, la care se referea domnia, nu există, însă este cert faptul că dreptul german de Magdeburg era transmis pe cale orală de organele administrației orășenești din Moldova Medievală.

Petre P.Panaitescu și-a exprimat un punct de vedere „mai nuanțat”, afirmând că, încă înainte de întemeierea statului, au existat „târguri de vâi”, adică „simple centre de schimb ale comunităților de pe valea unui râu”, în care, pe lângă elementul majoritar românesc, a existat și o populație germană [10]. Consacrând un studiu special comunelor medievale românești, el a ajuns la concluzia că „în epoca întemeierii celor mai vechi și mai multe orașe nu existau încă domni ai țărilor; orașele au precedat statul” [11]. În această lucrare istoricul amintit a formulat ipoteza că „în jurul unor mici centre fiscale, militare și administrative, care erau curțile voievozilor și cnezilor dinainte de întemeiere, s-au strâns negustorii veniți în special dintre sașii ardeleni” [12]. Conform teoriei sale, „cele mai vechi târguri românești sunt rezultatul expansiunii sașilor dincoace de munți, care se poate urmări istoricește” [13].

Ca argument al acestei teorii el aduce poziția geografică a celor mai vechi orașe românești, toate stabilite la granița Ardealului, cu capete de drumuri la Dunăre. Amplasarea lor geografică corespunde, în viziunea sa, cu expansiunea germană spre Orient, expansiune ce a deschis calea comerțului de tranzit prin țările române. În același timp, de aici și prin aceste târguri începe și comerțul cu vite, pește și ceară spre Europa Centrală. De remarcat că în argumentarea sa, Petre P.Panaitescu omite să prezinte rolul negustorilor genovezi în dezvoltarea comerțului de tranzit, îndeosebi pe teritoriul Moldovei și la gurile Dunării. Pe bună măsură, teoria sa privind poziția geografică a orașelor corespunde adevărului, dar nu trebuie uitat că ele s-au dezvoltat în centrul unor zone de maxim demografic, unde s-a constituit un „for”, o piață pentru produsele zonei.

Dreptul german de Magdeburg, a fost codificat și imitat de alte orașe germane și polone (dr. Lembergului). Temeiul acestei păreri ar fi afirmația aceluiași autor că orașele din Moldova Medievală ar fi fost întemeiate și chiar organizate de germanii veniți din Polonia. Se știe că în Polonia municipalitățile au adus în arhivele lor codicele de Magdeburg, iar în unele cazuri grele de judecată se cerea avizul municipalității acestui oraș german, ca o autoritate juridică. Totuși, la noi nu atestăm ceva asemănător, nici codicele de Magdeburg citit de cinstiții negustori de la Bârlad sau de la Iași, nici apel până la îndepărtatele maluri ale Elbei și nici chiar privilegiile orășenești copiate după formulele diplomatice ale celor germane [14].

Considerăm că pârgarii și șoltuzii din Moldova Medievală nu apelau la autoritatea orașului de Magdeburg, deoarece cazurile se soluționau pe loc din considerentul economic, pe care nu puteau să și-l permită orice orășean din Moldova Medievală, deoarece condițiile social-economice nu permiteau contestarea litigiilor în instanța judecătorească de la Magdeburg. De aceea, afirmăm că dreptul de Magdeburg nu făcea parte din privilegiile orașelor noastre: nu e pomenit, de altfel, în nici unul dintre privilegiile pe care le cunoaștem [15]. Credem că nu era nici un codice scris în Moldova Medievală, care să reflecte această stare de lucruri, dar era o transmitere orală a codicelui prin intermediul Wulgatei germane, propagată pe cale orală de negustorii locali ce făceau comerț intens cu Europa Occidentală. Acest fapt nu era constatat, deoarece orașele aparțineau domniei. La fel nu se constată niciun privilegiu acordat de domnie târgurilor din Moldova Medievală după exemplul hârtiilor date de regele Germaniei orașelor germane și mai cu seamă Magdeburgului. Din această analiză a izvorului considerăm că niciun document intern nu fixează dreptul de Magdeburg în orașele Moldovei Medievale sau un codice de legi după modelul celui german.

Existența unui consiliu de 12 pârgari și un șoltuz cu titlu german nu este suficientă pentru a constata modelul Magdeburgului în Moldova Medievală [16]. Acest drept ființează și în multe orașe germane, polone și sășești, care nu au nicio legătură cu orașul Magdeburg [17]. Dreptul german de Magdeburg s-a contopit în Polonia Medievală cu dreptul local, primind la rândul său un accent pur național din cauza realităților economice. Un astfel de proces îl observăm în Moldova secolelor al XIV-XVI-lea unde dreptul de Magdeburg nu se pomenește, deoarece el a intrat în uzul curent al dreptului orășenesc românesc din târgurile Moldovei Medievale. P.P.Panaitescu afirmă că în orașe existau comunități urbane cu dreptul lor de proprietate asupra pământului comunități autonome și cu privilegiile de domnie [18].

Deosebirea dintre orașele apusene și cele moldovenești poate fi văzută într-o constatare a condițiilor generale de viață economică [19]. Considerăm că pentru perioada aceea izvoarele de care dispunea P.P.Panaitescu puneau accent pe viața economică din Moldova Medievală, prin prisma factorului economic și a relațiilor economice care studiau, credem, influența dreptului de Magdeburg în Moldova Medievală. N. Grigoraș sublinia libertățile autonomiei orașelor germane. El afirma că orașelor le trebuia pace și siguranță, aceasta

fiind o necesitate primordială. Locuitorii orașelor, oameni veniți din toate regiunile țării sau chiar străini între care existau legături de rudenie, au trebuit să se asocieze. Asociația exercită asupra membrilor o anumită disciplină. Orașul fiind un depozit de tot felul de mărfuri, răufăcătorii erau dispuși să opereze. Pedepsele care au impus asociația negustorilor erau foarte severe ca: spânzurătoarea, decapitarea, amputarea membrelor etc., la fel ca și în dreptul german de Magdeburg, unde se aplicau astfel de pedepse. Dreptul Magdeburgului ne arată că în anul 1238, orașul era condus de „conventus civium” [20] care a impus pedepsele amintite mai sus. Până la 1240-1241 orașul are drept conducător un primar și 11 consilieri. La noi au fost 12 consilieri. Ei discutau totdeauna dispozițiile luate de domnitor, în înțelegere cu reprezentantul care era în permanență în oraș [21]. Faptul existenței a 11 consilieri în Occident, după care se conducea dreptul de Magdeburg, se datora excluderii lui Iuda din cei 12 apostoli, pe când în biserica de rit bizantin din Moldova se accentua prezența acestuia în cult, în oficierea religioasă și în actele domnești se vorbea de Iuda, fapt de care se conduceau membrii consiliului orașenesc, cei 12 pângari și un șoltuz sau primar. Primarii și consilierii erau aleși de obște. În orașele germane conduse după acest drept funcțiunile s-au complicat, ele au ajuns un fel de state libere, ceea ce nu s-a produs în Moldova. Unele reguli se cunosc că ar fi fost luate din dreptul amintit, însă cele mai multe au avut o factură locală, deoarece domnul judeca, iar șoltuzii și primarii aveau grijă să prindă pe răufăcători în orașe și să-i predea vornicului de târg. Domnul a luat orașele sub protecția lui, a uitat vechile privilegii, care garantau o autonomie, funcționarii lui observau toate tranzacțiile comerciale, pentru a încasa impozitele luate din târguri [22]. De încasarea acestor impozite se ocupau șoltuzii și pângarii din Moldova împreună cu vornicii de târg și cu alți dregători domnești. El prezicea, în același timp, că acest drept nu s-a aplicat în Moldova decât în parte. Aceasta fiind una dintre cauzele decăderii lor după moartea lui Ștefan cel Mare [23]. Împrejurările politice vitrege, după moartea lui Ștefan cel Mare, au fost neprielnice vieții urbane și a urmat decăderea ei [24], fapt care este discutabil, ținând cont de documentele de vânzare-cumpărare, din acte de dănuiri, litigii hotarnice, de bani. N.Grigoraș afirmă că în orașe existau comunități urbane cu dreptul lor de proprietate asupra pământului, comunități autonome cu privilegii la domnie [25]. Să vedem pasajul „Orașele din Ardeal ai căror locuitori s-au condus după dreptul de Buda, nu pot fi întemeitorii târgurilor din Moldova în organizația cărora se constată dreptul de Magdeburg și obiceiul pământului” [26]. Acest fapt demonstrează că N.Grigoraș este influențat de teoria lui N.Iorga, ajungând la concluzia că orașenii din Moldova nu se conduceau de dreptul de Buda, după cum o făceau sașii și germanii din Ardeal și Ungaria, dar acționau conform dreptului german de Magdeburg, care prevedea posibilitatea de a poseda pământul pe care era plasat orașul [27], la fel în Moldova Medievală¹. Deosebirea în Moldova e mare, deoarece aici s-a aplicat în parte dreptul Magdeburgens, venit din Polonia odată cu negustorii străini care cunoșteau demult bogățiile Moldovei.

Această idee se regăsește și în studiul „Noi contribuții la istoricul orașului Baia”, în care istoricul ieșean apreciază evoluția principatului moldav, care nu poate fi înțeleasă decât în funcție de activitățile orașenești din Polonia și Transilvania. În acest sens, el a afirmat că: „O parte a teritoriului Moldovei a constituit, în secolele XIII și XIV, periferia vieții și activității orașenești din Ardeal și Polonia, intensificată prin aducerea și colonizarea unor elemente din afară, care s-au organizat în comunități conduse după norme juridice proprii” [28].

Totodată, el menționează că elementele etnice străine, constituite îndeosebi din coloniști germani și maghiari, s-au grefat „pe o veche așezare autohtonă” [29].

Printre dovezile aduse în argumentarea acestui punct de vedere, Dimitrie Ciurea menționează sigiliul orașului Baia. El a analizat sigiliul medieval al orașului cu legenda sa în limba latină, care specifica calitatea de civitas a localității „Sigillum capitalis civitatis Moldavie terre Moldaviensis” [30].

Dimitrie Ciurea a afirmat că sigiliul în cauză ar fi fost executat în anul 1400, probabil după înființarea episcopiei catolice de aici, așa cum a fost și în cazul orașului Siret [31]. Și în această situație târgul era îndreptățit, prin act papal, să se numească civitas, adică oraș de reședință episcopală, căpătând statut de oraș.

Această problemă a fost reluată de Constantin C. Giurescu, care într-un amplu studiu consacrat târgurilor și orașelor Moldovei în sec. X-XVI, afirma că orașele Moldovei se conduceau după dreptul de Magdeburg, argumentându-și poziția prin penetrarea în Moldova a noțiunilor și funcțiilor de șoltuz, voit, pângar [32]. Alții, ca C.C.Giurescu, erau de părere că orașele moldovenești din secolele XIV și XV erau proprietatea domnului și erau lipsite de autonomie [33].

¹ Boldur Al.V. Ștefan cel Mare voievod al Moldovei. Studii de istorie socială și politică. - București, 1970, p.86.

La această problemă s-a referit și Mircea D. Matei, care afirma că sistemul de organizare a orașelor feudale apusene se aplica în mai toate orașele Moldovei Medievale [34]. Exprimând acest punct de vedere, ne referim la faptul că orașenii se conduceau după așa-numitul „obicei al târgului” nescris, a cărui vechime justifică invocarea lui în actele scrise de la sf. sec. al XV-lea. D. Matei consideră că dezvoltarea comerțului de tranzit a influențat schimburile economice cu țările din Europa Occidentală de unde s-a adus pe calea sintezelor economice reciproce dreptul de administrație german, care nu putea fi altceva decât dreptul de Magdeburg [35].

Explicând apariția și dezvoltarea unor vechi centre urbane pe teritoriul dintre Carpați și Nistru doar prin prisma raporturilor economice cu Polonia și apreciind drept active doar elementele comerciale și meșteșugărești imigrate din Ardeal, concepția lui Dimitrie Ciurea se dovedește a fi „tributară curentelor istoriografice care contestă poporului român experiența sa istorică proprie” [36], după cum observa Mircea D. Matei într-un studiu dedicat civilizației urbane medievale românești. Totodată, el atrage atenția că această teorie, vehiculată de istoricii de prestigiu, poate pune sub semnul întrebării capacitatea poporului român de a-și fi creat propriile orașe medievale sau poate nega înclinațiile sale spre o civilizație citadină [37], așa cum aprecia eronat Nicolae Iorga într-o lucrare elaborată în spiritul semănătorist al începutului de veac. Este adevărat că la dezvoltarea vieții urbane din Moldova și-au adus contribuția, în opinia sa, și elemente străine, îndeosebi cele germane și ungurești, venite din Transilvania, care s-au grefat „pe o veche așezare autohtonă” [38], aspect remarcat în final de Dimitrie Ciurea și consemnat de Mircea D. Matei în studiul amintit.

Nu este nici o îndoială că principiile și formele de organizare ale vieții orășenești au fost aduse din Occident de către străini. Acest obicei s-a cristalizat în a doua treime a sec. al XV-lea. Dreptul de Magdeburg a consolidat viața orășenească din Moldova. În același timp, Mircea D. Matei constata într-o lucrare anterioară că principiile juridice ale organizării administrației orășenești și aplicarea acestora a fost în realitate slabă, iar faptul că foarte des se invoca vechiul obicei al târgului în acordarea sau recunoașterea unor drepturi sau libertăți a orășenilor români din sec. XV-XVI, nu face decât să constituie un argument în favoarea proeminenței în continuare a unor norme obișnuielnice locale, de dată veche nestatuate în texte scrise, care nu au fost nici odată înlocuite cu principii ale dreptului urban occidental [39].

Argumentul principal este prezența dublei administrații: cea a regelui și cea a orășenilor. În Moldova Medievală se petrecea același lucru – exista administrația domnească. M. D. Matei [40] consideră că germenii administrației orășenești în Moldova Medievală se implementează în secolele XIII-XIV, care includea și dreptul german de Magdeburg cu instituțiile sale. Dânsul relatează că în orașele Baia, Siret, Suceava a cunoscut influența și aplicarea în practică dreptul german de Magdeburg [41].

Concepțiile lui N. Iorga au avut ecou în rândul cercetătorilor români de generație mai veche sau mai nouă, ele fiind prezente în lucrările lui Alexandru Lapedatu [42], Emil Vârtosu [43], Constantin C. Giurescu [44], Constantin Șerban [45] și alții.

Prezența unei populații străine, în mare parte de rit catolic, în orașele moldovene și muntene, anterioară creării statelor independente – dar și mult timp după constituirea lor – nu poate fi, după aprecierea noastră, contestată, ea fiind atestată atât documentar, cât și prin monumente de arhitectură religioasă, inclusiv prin pietre tombale [46], cazul lui „Laurentius, comes de Longo Campo” fiind relevant. Rămâne însă de precizat data când aceste elemente alogene s-au stabilit aici, precum și rolul lor în apariția și dezvoltarea acestor așezări [47].

Al. G. Gonța [48] a consacrat o cercetare orașului moldovean din secolul al XV-lea, insistând asupra populației de meșteșugari și negustori, în care a precizat că teoria despre existența unei autonomii locale a târgurilor nu este justificată. El se referă la lucrările anterioare ale istoricilor, fără a argumenta concepția sa. Acest fapt ne obligă să interpretăm documentele moldovenești, în care nu găsim privilegii, ca fapt că orașenii erau scutiți de obligații în folosul comunităților orășenești, ceea ce ar constitui baza unui drept special, deosebit de cel feudal în organizarea vieții lor. Al. G. Gonța [49] consideră că dreptul german a început să pătrundă în spațiul românesc în secolul al XII-lea, fapt care este pomenit pe teritoriul episcopatului cumanilor în scrisoarea papală din 1234. Dumnealui specifică că viața orășenească din Ardeal și Polonia, care se conducea după dreptul de Magdeburg, a început să pătrundă în Moldova Medievală, în care se organizau elementele noi, numite la noi sași [50]. Unul dintre argumente este existența patriciatului sășesc ce se numea pe sine Kulturtrager, adică pioneri culturali. S. Szabo [51] nu a reușit să-i facă pe alții părtași la progresul civilizației. De asemenea, acest patriciat a căutat să țină alte neamuri pe o treptă culturală inferioară, știind că astfel poate să-și mențină vechile privilegii, iar dacă luăm în considerare terminologia germană de conducere a orașelor din Moldova Medievală, dânsul confirmă veridicitatea afirmațiilor sale. Unul dintre argumentele influenței este terminologia. După

N.F. Kolesnički [52], orașul din Occident prezenta produsul unei organizări obștești, iar burgherul este un membru al orașului, care avea privilegiile economice de a se ocupa cu comerțul și cu meșteșugul, ceea ce însemna o adjudecare a unor drepturi de la stat în persoana regilor, apoi a împăraților germani. Cuvântul „burger” prezintă prin sine elementele bogate și înstărite în orașul din Occident, care prin intermediul puterii lor economice puteau să concureze și să impună voința seniorului local. Acest fapt a dus la constituirea unui drept german de Magdeburg cu un sistem lărgit de autonomie. Luând în considerare faptul că dreptul german de Magdeburg, reprezentat prin instituția burgherilor, era mai activ utilizat în Vest, din cauza puterii lor economice libere, iar în Moldova Medievală, unde rolul economic era mai mic în comparație cu orașele din Vest [53], vorbește de modesta participare în conducerea târgurilor. Acest lucru demonstrează slaba dezvoltare a meseriilor, iar privilegiile acordate negustorilor străini vorbesc de faptul că elementul burgez negustoresc din Moldova Medievală era suplinat de negustorii din Lvov, care aveau dreptul de „fondaco” în Suceava [54], la care se adaugă slaba ocrotire a orașelor din partea domniei². Burgherii din Moldova Medievală nu puteau să se compare cu bogăția domnului, ceea ce le determina dependența față de dânsul, ținând cont de faptul că el era stăpânul pământului pe care se afla târgul, iar locuitorii erau uzurpatorii lui. Termenul șoltuz derivă din nemțescul „Schulze”, primar, care în documentele latinești ale timpului e tradus prin schutetus sau „soltheitus” [55], iar după B.P.Hașdeu ar deriva de la nemțescul „schultheiss” [56]. E.Pavlescu demonstrează că șoltuz vine de la „szoltys” – formă polonă a cuvântului german „schitze” și care se pronunță «soltâs» ceea ce are semnificația de primar, administrator și primar [57]. Termenul de schilze, drept o variantă poloneză a cuvântului german, a căpătat răspândire prin intermediul limbii polone „sotâs” sau soltâs care s-a implementat în Moldova Medievală prin filiera poloneză, căpătând forma românească de șoltuz. Șoltuzul rezolvă problemele cotidiene ale târgului și ale orașului. Fiind un dregător de rang local șoltuzul administra târgul. Împreună cu „pârgari” termenul a venit la noi din limba germană, din „burger” în „purger”, ceea ce însemna locuitorul orașului [58]. E.Pavlescu scrie: „cuvântul pârgar vine de la nemțescul Burger orașan după cum acela de voit cu care e desemnat uneori șoltuzul vine de la vogt (administrator)” [59]. Radu Manolescu constată că Sfatul orașenesc era alcătuit dintr-un șoltuz. Cuvântul a derivat din „schulze” sau mai degrabă din schultheis, venit prin filiera polonă „Szoltys” cu alți termeni „groff” (Das „Graff” venit prin filiera săsească) „voit” (Din „Vogt” venit prin filiera polonă „Vojt”) și din 12 „pârgari” (Din „Burger”, venit prin filiera săsească „Purger” aleși de comunitatea orașenească) [60].

Termenul de pârgari, folosit de organele administrative locale de asemenea e de origine germană și provine de la cuvântul „bürger” [61]. În traducere acest termen înseamnă locuitorul orașului, slujitorul acestui oraș care era chemat să soluționeze problemele curente ale târgului. Ca să nuanțăm terminologia, este necesar să evidențiem burgul ce apare în secolul al VIII-lea [62]. Termenul de „burgus”, a cărui origine indică „cetate”, este menționat pentru prima dată în anul 700. Denumind o așezare, având toate caracteristicile esențiale ale unui burg, cuvântul se generalizează începând din anul 816. De la sfârșitul secolului al IX-lea, numărul burgurilor crește în ritm rapid. În textele din secolele X și XI, burgul apare ca un centru comercial sub denumirea de portus. Termenul de burgez-burgensis-locuitor din burg apare doar anul 1000 [63]. În secolul al XI-lea „burgezi” și-au creat un statut, o poziție legală, angajându-se prin jurământ să-și apere solitar orașul și să se ajute între ei [64]. Termenul de burger apare în secolele XII-XIII din voința regelui ce susținea implementarea dreptului de Magdeburg. Un oraș nu se definea numai prin aspectul său exterior sau prin modul de viață al populației sale, ci în mare măsură prin statutul locuitorilor, prin „dreptul” lor care îi diferenția din punct de vedere juridic de societatea supusă unei ordini tradiționale [65], la fel și Magdeburgul și-a creat dreptul său. În Moldova Medievală dreptul german de Magdeburg a pătruns prin filiera polonă. În Polonia Medievală dreptul german și dreptul de Magdeburg au fost implementate la început în orașul Wroclaw, în anul 1242. Aceste drepturi recunoșteau corporațiile meșteșugărești. Din anul 1252 în Poznan sunt recunoscute același drepturi [66]. În 1251 orașul Helmo a primit dreptul de Magdeburg și a fost transformată în instanță de apărare pentru toate orașele din Polonia și Prusia [67]. Dreptul de Helmo a creat comunul averii soților, care se deosebea în mare măsură de dreptul general de Magdeburg. Un vechi monument al dreptului de Helmo – der alte Culm – prezintă o culegere de drepturi, la temelia căreia a fost acceptată lista dreptului de Magdeburg la care s-au adăugat sentințele juridice ale orașului Helmo, fapt confirmat prin obiceiurile locale. Dreptul de Helmo sau Culmo și-a exercitat influența în Silezia, Cehia, Ungaria, Lituania, în secolul al XIV-lea, iar din secolul al

² I.Bogdan Documentele lui Ștefan cel Mare. Vol.I, p.280. - București, 1913.

XIV-lea a trecut în Belorusia și Galiția, adică în Rusia Haliciană. După Grecov V.D., în cnezatul Halici, Danil Romanovici a fondat orașul Holm și a chemat coloniști germani ca să se așeze aici, ei conducându-se după dreptul de Magdeburg. Mai târziu s-au alăturat și țărani ruși [68]. În anul 1235 acest drept e acceptat de Halici [69]. În 1287 Mislav Danilovici este proclamat cneaz în orașul Halici sau numit de boierii ruși și de nemții ce se conduceau după dreptul de Magdeburg [70]. În anul 1320 cneazul de Halici, nepotul lui Danil Romanovici, a garantat negustorilor din Torun dreptul de schimb pe teritoriul cnezatului său. De aici se observă pătrunderea dreptului de Helmo în Moldova Medievală în orașele Siret, Baia, Suceava, Neamț, fiind considerată ca prima etapă de pătrundere a acestui drept orășenesc în Moldova Medievală. În anul 1339 Gheorghe Froianovici întărește dreptul de Magdeburg în orașul Sanok, conform căruia voitul avea dreptul să judece pe oricine, fie neamț, polon sau rus. Acest fapt îl observăm până la momentul cuceririi Poloniei Medievale [71] de către Rusia Haliciană.

S-a constatat că în prima etapă germanii se stabileau în orașele Suceava, Siret, Hotin, Baia, Neamț [72], iar din secolul al XVI-lea acest drept prin intermediul dreptului de Helmo sau Culmo, pătrunde în Ucraina și evident trece cu elementele orășenești românești, din Moldova Medievală peste Nistru, unde s-a stabilit ca prerogativă în Kiev, Cernigov, Poltava și Nejin. E adevărat că substituirea dreptului german de Neumarkt și Magdeburg celui autohton începe în Polonia din 1257 [73]. În anul 1257 orașul Krakow a trecut oficial la dreptul de Magdeburg, în modul în care acționa la Wrocław (Breslau) și la care se adăugau cutumele locale (care au cunoscut aceeași răspândire). Această acțiune este explicată prin faptul că în anii 1300-1320 la Lvov apare un „voit” de la germanul „vogt” și anume de la Berthold, căruia îi urmează Matias. Evenimentul respectiv denotă faptul că drepturile de Lvov și de Krakow au fost receptate de orașele Moldovei Medievale [74], prin intermediul Rusiei Haliciene. În Polonia Medievală a apărut o compilație a dreptului de Magdeburg transmisă din generație în generație, numită „Das Sachsische Weichbildrecht și Landrecht”, care a pătruns la Krakow, unde s-a păstrat într-o culegere germană din 1308. În 1356 Kazimir cel Mare a acordat dreptul de Magdeburg orașului Lvov, deci a reîntărit privilegiile acordate de cnezii Rusiei Haliciene. Astfel regele Poloniei, prin statutul de la Vislița, amenința că va lipsi de privilegii acele așezări care vor folosi dreptul polonez, dar nu pe cel german, iar în anul 1365 a interzis să apeleze în Magdeburg și Galle creând această instanță pentru orașele din Polonia în orașul Krakow [75]. În anul 1359 a fost înființată o nouă redacție a „Oglindei Saxonă” pe baza celei de-a 4-a redacții germane care pătrunde în Olmutz și în alte orașe din Moravia, prin Hamburg, Gdansk, la Ordinul Teuton. În multe din aceste orașe și regiuni dreptul de Magdeburg și cărțile lor nu erau copii identice cu cele din orașul Magdeburg. Acest fapt se lămurește destul de simplu, având în vedere situația social-economică a acestor țări și de aici necorespunderea cu dreptul inițial. Legiștii lăsau principalele texte, introducând altele noi în „Oglindea Saxonă” din Polonia Medievală. În anul 1359, în Polonia, apare traducerea în latină a „Landrechtului” și „Das Sachsische Weichbildrecht” scrisă de Kondrad din Sandomir [76]. Aceasta era a 4-a ediție. „Oglindea Saxonă” a pătruns din Polonia în Moldova Medievală și acest fapt poate fi considerat ca o etapă nouă în pătrunderea acestui drept orășenesc în Moldova Medievală, fiind concepută ca o a doua etapă de pătrundere a dreptului respectiv în spațiul Carpato-Nistrean, după care se conduceau orașele Siret, Baia, Suceava. În secolele XIV și XV „Oglindea Saxonă” era glosată ca depășind de câteva ori textul inițial compus de legiști profesioniști, care destul de atent descifrau conținutul articolelor „Vulgatei”. Ultima era în limba latină unde se făceau referiri la dreptul roman și canonic și la dreptul imperial ce a fost preluat de Fridrih II Barbarosa din Codul lui Iustinian. Moldova Medievală acționa conform legilor lui Iustinian, dreptului canonic bizantin și legilor nescrise, care nu și-au găsit o redactare scrisă în l. latină, ceea ce este sigur e că „Vulgata” la români, expusă într-o limbă vulgară latină, relata desigur „Wulgata Saxonă”, în redacția a 4-a. Acest fapt îl dovedește documentul de la 1 noiembrie 1404 prin care Ulrich pâr-garul și Giurgiu visterul voievodului din Suceava, adresat judeului Fabian al Bistriței [77]. Aceasta lămurește că documentul era de origine săsească. Sărbătoarea catolică „Omnium Sanctorum” din 1 noiembrie prin care se ducea contul datoriei și socotelilor ce trebuiau să fie achitate, dovedește acest fapt [78]. Un lucru este sigur: în Moldova Medievală populația săsească glosa obiceiurile și cutumele sale în formă orală, fapt ce denotă existența unei influențe locale românești cu concepțiile sale cutumiare, religioase și de drept – „Ius Valahicum”, adică a dreptului românesc care regula normele juridice din orașele Moldovei Medievale. În anul 1386, după unirea dintre Polonia și Lituania, dreptul de Magdeburg începe să se implementeze în orașele ruso-lituanene. Ținând cont de faptul că Polonia Medievală avea hotare pe Nistru cu Lituania, căreia Petru Mușat i-a prestat omagiul său ca unei țări catolice, se observă o receptare a dreptului Magdeburg în orașele

Moldovei Medievale. Fenomenul respectiv devine a III-a etapă de pătrundere a acestui drept în Moldova Medievală și este facilitat de faptul că soția lui, Margareta, era catolică, astfel se observă influența accentuată a acestui drept de Magdeburg în Moldova Medievală. Documentul din 30 martie 1392 [79] prin care Roman Voievod era denumit „de la munte până la mare” denotă faptul că prin intermediul suzeranității polone influența politică a voievodului s-a extins în toată Moldova Medievală, iar odată cu aceasta și a dreptului de Magdeburg. În actele oficiale ale regilor Poloniei, care dădeau dreptul de Magdeburg unor orașe aparte, se vorbea de faptul că el anula drepturile poloneze, lituaniene, ruse care nu ar fi de acord cu dreptul de Magdeburg. În Polonia Medievală drepturile orașenilor erau următoarele:

Analiza: 1) Orașul era eliberat de judecata voievozilor, panilor, starostilor, judecătorilor și ajutorilor lor și a altor ureadnici. Orașenii nu erau obligați să răspundă la așa ceva, chiar dacă erau reclamați, adică în cazul furturilor, omorurilor, rănilor, răpirilor, violurilor, atunci ei răspundeau în fața regelui și a organelor sale de control, a voievozilor, starostilor, judecătorilor, ureadnicilor.

În orașele Poloniei Medievale erau 4 feluri de judecată, în spațiul unde acționa dreptul de Magdeburg. Organele de conducere ale orașelor din Polonia se alegeau pe viață [80], însă puteau fi oricând contestate. Acestea erau:

A) Judecata burgomistrului sau Burggrafului.

B) Judecata schultheisului sau zoltes în l. polonă.

C) Judecata de apel, după o perioadă de timp se executa conform dreptului de Magdeburg.

D) Judecarea de executare sau potrzebny [81], ce se executa după necesitate.

Toate aceste judecăți corespundeau dreptului de Magdeburg.

Faptul dat vorbește de organizarea orașelor din Polonia după dreptul de Helmo.

1. Exista judecata străinilor și judecata urgentă a criminalilor prinși la locul faptei. La judecăți, în calitate de jurați, participau burgherii orașenești ce se ocupau cu comerțul.

2) Orașenii erau eliberați, după dreptul de Magdeburg, de serviciul militar, deoarece orașele erau proprietatea voievozilor care constituiau șleahta poloneză și ei hotărâu să meargă la război cu regele căruia îi prestau omagiu de vasalitate, având obligația de a căra merinde pentru armata regală.

3) Drept asupra pământului orașelor poloneze avea șleahta, ce era stăpânul orașului, conform privilegiului acordat de rege, grație omagiului prestat de vasalitate.

4) Rada polonă era compusă din burgomiștri, consiliul radțiilor, care erau aleși de voit, din candidaturile propuse de comunitatea urbană. Ei aveau grijă de creșterea bunăstării orașului, să nu ridice prețurile la pâine și la apă, urmăreau brutăriile ce coceau pâine, precizia cântarului, erau obligați să primească delegațiile altor țări [82]. Judecau pe cei ce vindeau cu ridicata, neadmițând astfel îmbogățirea unora și sărăcirea altora, urmărind stabilitatea socială în târg, din care se vede că organele de conducere urmăreau în interesul lor ca cineva din cetățeni să nu devină bogat, fapt în care se observă o primejdie pentru scaunul lor de conducere. Aceasta demonstrează că în Polonia Medievală orașele erau conduse de elementele înstărite.

Orașele din Polonia medievală se foloseau într-o oarecare măsură de drepturi identice, după dreptul de Magdeburg.

În Moldova Medievală erau următoarele drepturi:

1) Târgurile din Moldova Medievală își păstrează judecata lor urbană, condusă de șoltuzi și pârgari, având și o administrație voievodală prezentată de judecători, namesnici și ureadnici, vornici, pe când acest lucru nu-l observăm în Polonia, unde nu exista o administrație regească, iar orașele erau controlate prin intermediul privilegiilor acordate, adică a dreptului de Magdeburg.

2) În orașele Moldovei Medievale se presta serviciul militar domniei și târgului în caz de război, iar de acest fapt răspundeau șoltuzii și pârgarii, ceea ce corespundea dreptului de Magdeburg. Ei trebuiau să răspundă la chemarea domnului, iar în Germania orașenii conduși după acest drept trebuiau să răspundă la chemarea regelui și împăratului.

3) Orașele se bucurau de proprietate asupra pământului, pentru care prestau domniei un șir de slujbe, munci și dări, deoarece domnul era proprietarul suprem al țării. Una dintre abaterile de la dreptul german de Magdeburg era dreptul „dominum eminens” asupra pământului târgului.

Drepturile orașenilor conform dreptului de Magdeburg erau:

1) Adunarea comunității orășenești³ să aleagă odată pe an șoltuzii și 12 pârgari, ce urmau să soluționeze problemele de minimă importanță [83]. În Moldova Medievală, în fruntea orașelor stăteau șoltuzii, care în calitate de șefi ai comunității orășenești erau asistați în soluționarea treburilor judiciare de un consiliu, constituit din 12 pârgari [84].

2) Competența judiciară a organelor orășenești se limita la *ratione personae* la populația orășenească, iar aristocrația era supusă jurisdicției feudale a domnului. Referitor la competența *ratione materiae*, adică dreptul material, acesta viza afacerile civile, proprietate, împrumuturi, dobânzi și autentificări de convenții juridice [85] ceea ce corespunde documentului din 1 noiembrie 1404 [86]. Aveau dreptul de a judeca anumite procese [87].

3) Precizarea hotarului târgului [88]. Să administreze patrimoniul orașului, adică să împartă locuitorilor, după numărul de familii, țărâna târgului [89]. Să soluționeze problema privind înstrăinarea unei părți din posesia funciară a orașelor [90], adică dreptul de a transmite prin ereditate, conform dreptului cutumiar german, proprietatea sa. Aceasta e stipulată în documentul din 1421, conform căruia pârgarii din Baia se adresează colegilor din Lvov în legătură cu testamentul unui cetățean din Baia [91], evident fără amestecul domnului deocamdată, iar dacă nu se iveau pretendenți, peste un an și o zi totul trecea în proprietatea domniei. Acțiunea corespundea dreptului de Magdeburg despre care ne vorbește scrisoarea aceasta schimbată între organele de conducere municipale ale celor două orașe.

4) Să perceapă veniturile pentru domnie și pentru târg [92].

5) Să întrețină armată proprie pe leafa plătită din contul orășenilor [93].

6) Să bată monedă proprie, fapt despre care vorbesc sigiliile orașelor Baia, Roman, care erau mai bogate și aveau moneda lor [94].

7) Să primească solii, delegațiile altor țări, despre aceasta ne relatează călătorii străini, situație care la fel corespundea dreptului german de Magdeburg.

Deosebiri:

1) În Moldova nu exista judecata burgomistrului, ce se traducea în l. română prin drept primar sau sudet [95], însă exista instituția șoltuzului.

2) Exista judecata șoltuzilor și pârgarilor ce judecau la apel, prin scrisori adresate organelor municipale, ceea ce observăm mai jos și din omagiile prestate de domnii Moldovei.

3) Orașele din Moldova Medievală aveau statut de autonomii față de orașele din Polonia Medievală. Avem următoarele argumente:

A) Orașele din Polonia Medievală erau supuse regelui, acesta, la rândul său, se subordona șleahței, căreia îi aparținea orașul. Orașul își alegea organele sale autonome.

B) Se observă în orașele Poloniei Medievale o scară feudală mai lărgită ca în Moldova Medievală, unde târgurile aveau o administrație directă a domnului, la care se adăuga administrația orășenească, ce era aleasă realegea în fiecare an liber, dar nu pe viață, după cum era în orașele polone.

Toate aceste elemente s-au adus în Moldova Medievală prin intermediul filierei polone de receptare a dreptului german orășenesc în târgurile de la noi. Deci observăm o corespundere de 80-90% din dreptul urban din Polonia Medievală, ce se conducea după dreptul german de Magdeburg care era receptat de orașele Moldovei Medievale.

O altă filieră de pătrundere a dreptului german de Magdeburg a fost așezarea germanilor în regiune, aceștia se numeau la noi sași. Această influență s-a realizat prin trecerea germanilor din Ungaria Medievală (cum am constatat din istoriografia română prezentată mai sus) care și-au transferat instituțiile de conducere în orașele Siret, Baia, Neamț ce erau la frontieră.

Un argument în acest sens este stabilirea capitalei Moldovei Medievale la Baia, fapt ce vorbește de predominarea factorului politic, adică a influenței, iar aceasta a dus la transferarea capitalei la Suceava. Or, Suceava se conducea după dreptul german de Magdeburg. Considerăm că influența dreptului german de Magdeburg era mai puternică prin filiera poloneză, decât prin cea ardeleană. Argumente: 1) Transferul capitalei de la Baia la Suceava.

2) Nu observăm din documentele interne că termenii de șoltuz și pârgar au venit din Ardeal.

3) Au trăit conform obiceiurilor vechi, se autoguvernau, organizații erau în unitățile administrative speciale, numite „Szek” [96], ceea ce din ungară se traducea „străin”, adică cu drepturi occidentale care nu era altceva decât dreptul de Magdeburg. „Konigboden” în traducere înseamnă „pământurile regale” unde s-au așezat germanii, acestea se împărțeau în 4 unități administrative. Altland – regiunea Sibiului, Burzenland –

³ Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. - București, 1996, p.83.

Țara Bârsei, cu centrul în Brașov, Weinland în regiunea dintre cele două Târnave și Nosnerland – regiunea Bistriței [97]. Regiunile Bârsei și ale Bistriței au participat la transferul instituțiilor urbane în Moldova Medievală. În momentul când aceste regiuni s-au aflat sub dominația lui Petru Rareș, ele erau administrate ca în trecut, însă sub controlul efectiv al domnului Moldovei Medievale.

Nu putem nega prezența elementului sășesc în orașele Moldovei Medievale care, fără îndoială, a adus cu sine anumite tradiții și obiceiuri germane, printre care și dreptul de Magdeburg. Prezența sașilor este atestată atât în izvoarele vremii, cât și în cele de mai târziu. Ne vom referi doar la unele informații ale călătorilor străini, care afirmau că în orașele Moldovei Medievale trăiesc sași și poloni ce au adus elementele dreptului de Magdeburg.

Călătorul străin Georg Reicherstorffer menționa: „În această țară locuiesc împreună sub cârmuirea voievodului diferite secte și religii și neamuri ca de pildă: sârbi, armeni, bulgari și tatari, și în sfârșit mulți sași din Transilvania, fără ca din cauza deosebirilor de rituri și dogme să se certe între ei. Ci aici sunt deosebite credințe și secte precum a rutenilor, a sîrbilor și a armenilor, a bulgarilor și a tatarilor și chiar un număr destul de mare de sași catolici locuiesc risipiți în această țară” [98].

Antonio Bonfini afirma: „sunt foarte multe orașe prea alese, Sibiul, Brașovul, Clujul, Bistrița și multe altele întemeiate și locuite de germani pe care noi îi numim sași [99]”. La fel, Ștefan Bodarics spune despre germani același pasaj – „pe care noi îi numim sași” [100].

Pentru a concretiza în ce măsură a fost răspândit acest drept în orașele Moldovei, ne vom referi la unele elemente esențiale ale dreptului de Magdeburg. Conform acestuia, administrația orașului era autonomă într-un șir de drepturi, precum dreptul de a convoca adunarea orășenească și cel de a convoca micul Consiliu Orășenească. Dreptul comunicat de „șefenii din Magdeburg orășenilor din Herliz la 1304” reprezintă unul dintre cele mai importante monumente” ale acestui drept.

Fondarea orașului Magdeburg

În timpul marelui rege Otto a fost fondat cel dintâi oraș – Magdeburg. În timpul lui a fost construită mănăstirea de pe munte. Fiul său, regele Otto cel Roșcat, a semnat dreptul care funcționează în permanență *weichbild*, din voința sa și la sfatul celor înțelepți⁴. În timpul domniei sale, episcop al Magdeburgului a fost Albrecht, care a primit palliumul său de la papa Ioan și a fost episcop 13 ani și 7 luni [101].

În documentele la care am avut acces se specifică: „Despre aceasta a destăinuit regele împreună cu primăria de lângă ape, care erau pline cu corăbii care construiau orașe întărite și în ce drept trebuie să existe. Așa a dat regele dreptul fondat pe această cale, pe care îl avea el permanent la curtea sa. Această carte regească unde-s multe orașe și piețe, acolo se pune o cruce în piață, ceea ce denota pacea orășenească, tot acolo se pune mânușa regelui, ce denotă că pacea și voia regească se împlinesc” [102]. *Schulgheitsul* are 3 zile de judecată stabilite de lege. În ziua când judecă *șultgheitsul*, nimeni nu poate să înștiințeze persoana care a deschis cazul în afară de *schulgheits*, de trimisul judiciar sau slugile sale. Dacă *schultgheitsul* nu-i acasă când s-a săvârșit crima, orășenii aleg un judecător. *Schulgheitsul* trebuie să aibă un len (teren) de pământ care să corespundă acestui drept [103].

„Acum ascultați despre burgomiștri, care în oraș sunt aleși pe un an. Ei trebuie să judece fel de fel de măsuri ale cântarului greșit, ale diferitelor tranzacții comerciale, ale pâinii necoapte, ale cărnii stricate care a fost vândută și despre cântarul greșit și a diferiților comercianți, nu încalcă ei legile care au fost stabilite în oraș despre târgoveți. Când este arborat un drapel, ei nu trebuie să vândă. Când persoanele ce trăiesc în oraș au terminat să vândă până la sosirea amiezii, ei scot drapelul și în continuare pot să târguiască cu ce doresc. Burgomistrul condamnă pe cei ce încalcă aceste reguli la pedepse corporale sau la o răscumpărare de 36 de șilingi, dacă au pierdut dreptul de răspundere” [104]. Ei aleg șefenii [105] și ratmanii [106] în hotarul orașului – șefenii pentru un timp îndelungat, ratmanii pentru un an. Ratmanii aleg burgomistrul – unul sau doi și, la dorință, deschid judecata orășenească.

Ratmanii au puterea de a judeca orice infracțiune în aceeași măsură ca și șefenii [107].

Când a fost fondat orașul Magdeburg, burgomistrul a primit de bunăvoie și după sfatul celor înțelepți dreptul de *wechbild*. La sfat erau chemați orășenii, pentru ca ei să aleagă șefenii și consilierii (ratmanii); șefenii – pe un termen lung, iar consilierii – pe un termen de un an. Din momentul când sunt aleși, ei depun

⁴ Vezi: Cocârlă P. Istoria medievală universală I. Crestomație. - Chișinău, 2003, p.232.

jurământul de credință în fiecare an⁵. Ei jură că nu vor precupeți puterile pentru a păstra onoarea și slava orașului [108]. „Ratmanii se adună la judecătoria orășenească (burding) atunci când doresc, la sfatul celor înțelepți, iar când se anunță chemarea la ajutor – ei sunt chemați în corespundere cu jurământul dat” [109]. „Dacă ei, ratmanii, nu se prezintă la judecata orășenească atunci când bate clopotul, plătesc 6 pfeningi. Dacă ratmanul este înștiințat despre convocarea judecătoriei orășenești și nu se prezintă – plătește 5 șilingi” [110]. Ratmanii au puterea de a constata regulile privind măsurarea cântarului și vinderea produselor alimentare. Cei prinși vor plăti 36 de șilingi [111].

Art.II. Drepturile micilor negustori

Dacă negustorii s-au făcut vinovați de ceva sau n-au plătit amenda stabilită lor (busu), încălcând jurământul dat orașului sau consilierilor (ratmanilor) și dacă s-a adevărit că această vină e săvârșită la adresa consilierilor (ratmanilor), atunci infractorul este tuns și bătut cu vergile sau plătește trei șilingi; dar aceasta depinde de ratmani, de hotărârea pe care o vor lua ei⁶. (Alegerea modului de pedeapsă depinde de voința ratmanilor). Cel care a fost tuns și bătut cu vergile sau care și-a răscumpărat vina cu bani, nu-și poate vinde produsele alimentare, decât doar cu permisiunea ratmanilor [112].

Dacă hotărârea a fost luată din numele regelui, atunci această hotărâre trebuie adusă la judecata burggrafului. Dacă hotărârea e luată din numele contelui, atunci ea trebuie să-i fie adusă lui în timp de 14 nopți; dacă schultgheitsul are putere judecătorească de la stăpânul său, atunci burgraful are puterea judecătorească de la rege, capătă funcția de judecată de la stăpânul său [113].

„Ascultați când se începe judecata după dreptul de Magdeburg, șefenii trebuie să fie unsprezece, iar al 12-lea trebuie să fie judecătorul, care trebuie să găsească burgrafului prima hotărâre, dacă burgraful nu poate să judece drept fără schultgheits. Ascultați ce trebuie în primul rând să răspundă schultgheitsul la întrebarea fogtului. Fogtul trebuie să întrebe șultgheitsul dacă a sosit vremea judecății. Dacă aceasta îi va fi confirmat atunci el trebuie să întrebe dacă poate să considere judecata începută. Când îi confirmă acest fapt, el trebuie și este dator să socoată așa, deoarece fogtul are putere legală. Când el întreabă ce trebuie să interzică conform legii, atunci lui îi răspund conform legii: plecarea demonstrativă de la judecată, încurcarea procesului și a înjurăturilor. Aceste 3 răspunsuri pe care schultgheitsul trebuie să le dea fogtului. Atunci el întreabă pe unul dintre șefeni: este oare legal ca el să judece la această judecată, că unul altuia interzic în apelarea lui privind nedreptatea comisă. Din acest motiv, el trebuie să ceară pace de la judecător pentru a realiza acest drept, dacă unul altuia încurcă în apelare cu bătaia sau batjocura sau înjurătura, atunci el să fie întărit în dreptul sau primind penia și să plătească judecătorului o amendă și dacă are loc judecata în fața fogtului, atunci amenda să fie de 3 funți” [114]. „Ascultați despre fogt asupra căruia se plâng că nedrept judecă, reieșind din prietenia sa sau cu mită sau pe calea dezicerii de la judecată el nu urmează litera legii, ceea ce nu trebuie să facă. Dacă va fi învinuit de acest fapt, atunci judecător asupra lui va fi schultgheitsul. El este impus de hotărârile legale să răspundă în aceeași ordine pe care o vom indica. El propune fogtului, conform hotărârii sale, să se ridice dacă există o plângere împotriva sa și propune, conform hotărârii sale, să pună alt fogt în locul lui, care să judece după drept. Fogtul trebuie să facă acest lucru – să aresteze schultgheitsul său, el la fel trebuie să judece fogtul; în aceeași măsură cum fogtul trebuie să judece schultgheitsul. De aceea, fogtul nu poate să cheme o judecată legală fără schultgheitsul său, deoarece el trebuie să apară în locul judecății, dacă asupra lui apare vreo plângere și dacă el ilegal refuză să vină la judecată, atunci un an și o zi la stăpânul său legiuit este vacantă funcția judecătorească a fogtului, iar regelui îi plătește amenda, când doresc să dăruiască proprietatea de pământ în hotarele orașului, atunci acela trebuie să treacă o judecată corespunzătoare și să întrebe cum trebuie el să transmită proprietatea de pământ, ca să fie într-o formă legală” [115]. Atunci întreabă sub jurământ urmașii săi dacă proprietatea de pământ este ereditară sau este dăruită, dacă e cumpărată de fenigii săi, el poate să dăruiască fără nicio contrapunere, iar cel dăruit poate să primească. Cel ce a primit trebuie să întrebe dacă i se dă lui această proprietate de pământ. Dacă i se dă hotărârea, el în mod legal cere trecerea acestui pământ în ordine judecătorească. Atunci să confirme intrarea în această proprietate fogtul și schultgheitsul, dacă aceasta are loc în fața lui și atunci să meargă împreună cu șefenii, că ei au ascultat și au văzut trecerea, în mod formal, în proprietate legală a fost întărită formal în ordine judecătorească în cazul dacă ei vor fi nevoiți să se prezinte în calitate de martori. Atunci judecătorul să ia mâna dreaptă și să spună

⁵ Vezi: Cocârlă P. Istoria medievală universală I. Crestomație. - Chișinău, 2003, p.232.

⁶ Ibidem.

că această dăruire, care are loc la judecată, te introduce în posesia acestui pământ și cheamă șefenii care, în calitate de martori, confirmă acest fapt. Apoi acela care a intrat în proprietate întrebă judecătorul să fie martor la trecerea acestui pământ în proprietatea sa. Judecătorul trebuie să jure în judecată, acest lucru să facă și șefenii. Cel ce a primit pământul este obligat să presteze serviciu militar în formă legală” [116]. „Judecătorul nostru suprem are 3 ședințe pe an. Prima oară – de ziua sfintei Agata, a doua zi a lui Ioan, a treia zi – în a 8 zi a sfântului Martin. Dacă aceste zile vin la o sărbătoare sau în zilele de neparticipare, atunci judecătorul lipsește de la judecată. Dacă este graf – nu va sosi în ziua de judecată, dacă acolo nu va fi șultgheitsul, judecata nu va avea loc, așa cum șultgheitsul trebuie primul să propună burggrafului hotărârea. Dacă schultgheitsul nu va sosi la ședința judecătorească, el plătește burggrafului 10 funți. Amenda nu este luată doar în cazul când schultgheitsul, lipsind de la judecată, are motive întemeiate – ceea ce corespunde dreptului” [117].

Art.IV. Drepturile burggrafului (judecător suprem)

„Dacă în oraș se petrece ceva contrar legii în decurs de 14 nopți până la zilele de judecată ale burggrafului, apoi dosarele respective le examenează burggraful și nimeni altul. Dosarele despre viol, persecutare, atac asupra casei sunt examinate de către burggraf și de nimeni altul. Dacă burggraful nu poate fi prezent acolo, orașenii își aleg un judecător în locul burggrafului pentru examinarea dosarului, dacă inculpatul este prins la locul infracțiunii” [118]. „Aceste cazuri sunt judecate în timp de o noapte de burggraf. Dacă o femeie sau o fată a fost violată în casa lui, atunci această casă trebuie ruinată. Dacă cuiva îi este luată casa pentru furt sau tâlhărie, deoarece a atentat la proprietatea cetățenilor orașului, atunci casa lui trebuie distrusă și devine un bun obștesc al comunității urbane. Nimeni nu poate să contesteze plângerea, dacă ea este dovedită, nimeni nu poate să schimbe hotărârea sub jurământ. Dacă nu există dovezi în favoarea plângerii, atunci inculpatul trebuie să fie iertat, chiar dacă are un martor împotriva sa. Orice plângere de crimă trebuie să fie prezentată și confirmată la judecată cu martori în număr de șapte” [119]. „Cine a fost găsit cu arma în mână pe locul crimei și a fost adus la judecată cu martorii care au chemat ajutor și când cel învinuit a fost prins în momentul când a vrut să fugă” [120]. Dacă cineva va fi rănit și va aduce pe cel vinovat la judecată cu strigăte de ajutor și singur va fi al șaptelea dintre cei care au venit în ajutorul lui, atunci cel vinovat este eliberat de pedeapsă. Pentru rănire cu sfârșit mortal celui vinovat i se tăie capul, iar pentru rană i se taie mâna [121]. Dacă cineva se luptă în încăierare și dacă va învinge cauzând răni, va pierde numai mâna, iar dacă vrăjmașul lui va muri – va pierde capul. Nimeni nu are dreptul să înceapă încăierarea, în afară de cazul când vinovatul a început duelul și a luat parte un martor [122]. „Dacă ambii au fost răniți și cel care va fi biruitor pierde mâna, iar dacă unul dintre ei moare, celălalt pierde viața” [123]. „Dacă vor cauza unul altuia răni egale unul dintre ei trebuie să meargă la judecător și să înainteze o plângere, iar celălalt să vină în timp de 4 ședințe judecătorești să depună plângere cu strigăte de ajutor la șofenii sau curierului judiciar sau jurațiilor judecății, trimițând curierul după judecător, ca să-i arate rănilor sale. Este legală plângerea aceuia care a dat-o primul și o va confirma cu martori” [124]. „Dacă cineva va fi rănit și el va deschide procesul peste noapte, atunci lui îi va fi acordat dreptul de apel în următoarea zi de judecată. Dacă rana este primită în încăierare, atunci cazul este transmis judecătorului, în momentul prinderii în flagrant, de pe locul comiterii acesteia [125]. „Dacă cineva intențează o plângere despre întoarcerea unei datorii în judecata burggrafului, în Magdeburg, atunci acuzatorul trebuie să urmeze plângerea în una dintre zilele judecătorești, despre care trebuie să înștiințeze burggraful. Dacă partea vătămată apare cu martori, partea învinuită tot trebuie să se prezinte cu martori, în cazul dacă spune că a înapoiat suma. El poate să facă acest lucru îndată sau de 3 ori pe parcursul a 14 nopți, în judecata schultghisului” [126]. Judecătorul trebuie să judece în zilele stabilite. Când este înaintată plângerea privind întoarcerea pagubei fără martori, atunci judecătorul trebuie să revadă acest caz [127]. Amenzile (gewette) în folosul burggrafului sau vergeldul care este impus de judecată trebuie achitate în timp de 6 săptămâni. Amenda în folosul burggrafului constituie 3 funți, în folosul schultgheitsului – 8 șilingi. Când burggraful s-a ridicat atunci judecata s-a terminat și el pune cazul pe masă [128]. Dacă cineva a atentat la proprietatea cuiva când acela era plecat, atunci cel care a încălcat legea trebuie să plătească amendă, dacă nu i-a fost luată averea în conformitate cu legea. Dacă cineva cere mărfuri sau alte lucruri reieșind din datoriile pe care le are în conformitate cu judecata, el trebuie să ceară aceasta pe parcurs de 3 zile, iar a 4 zi vine cu martori și cu ceea ce a sustras în conformitate cu legea [129]. Dacă cineva pune un cuvânt pentru cineva și nu se va ține de cuvânt, atunci el trebuie să plătească amenda judecătorului și să întoarcă celui păgubit ceea ce el caută, mai bine zis vergeldul pentru omor 18 funți, pentru rănire 9 funți [130]. Dacă bărbatul de față cu stăpânul și vecinii săi transmite soției sale casa (fiind în viață), atunci ea o deține în drepturile de cinș ceea ce corespunde

legii. Dacă soțul moare fără urmași, iar dacă unul dintre copii pretinde, el nu primește casa, dacă soția răposatului are martori. Dacă casa se află în proprietatea soțului, atunci văduva este lipsită de dreptul de moștenire doar în cazul când i-a fost dată în zilele de judecată, de fața judecătorului și a șofenilor, cu condiția că persoana care pretinde să se dezică de pretențiile sale. Dacă este o proprietate de cinș, ea poate fi primită din voia stăpânului, desigur după moartea fostului stăpân ce avea acest cinș condiționat. Dacă a cumpărat o casă pe pământ sau a primit-o drept moștenire, el poate să o doneze copiilor sau soției sale doar în zilele de judecată, de față cu judecătorii și șofenii. Proprietatea sa, soțul poate s-o confere cui va dori și nimeni nu poate contesta hotărârea sa [131]. Dacă soțul sau soția primesc înaintea judecării un dar, atunci soția poate să facă cu partea ei ce dorește, la fel și soțul. Dacă soția moare și nu a lăsat urmași, atunci partea ei trece la rudele sale fie bărbat, fie femeie, acest lucru se referă și la soț. Se referă la aur, argint ceea ce a rămas după 30 de zile de doliu – totul aparține soțului, dar nu soției [132]. Dacă va fi prins un hoț care are în posesie 3 șilingi, acesta este supus pedepsei pielii și a părului. Dacă a furat o sumă mai mare de bani – va fi supus spânzurării. Dacă a furat de la omul ce dormea 6 pfenningi – va fi spânzurat [133]. Dacă există proprietate asupra căreia nu va pretinde un an și o zi, ea devine proprietatea regelui [134]. Dacă cineva vorbește pentru altcineva la judecată, atunci trebuie să vorbească ceea ce i se spune, dacă până la urmă se va dezice să vorbească, va plăti amendă judecătorului [135]. Dacă cineva este dator trebuie să întoarcă în timp anumite zile. Dacă nu va plăti, judecătorul poate să ceară amendă. Judecătorul trebuie să impună să plătească peste 8 zile apoi peste o zi și o noapte; tot de atâtea ori judecătorul primește amenda. Dacă nu are cu ce să se răsplătească i se confiscă averea, dar dacă nu o are, este arestat de ban până nu va plăti judecătorului amenda [136].

Scopul este de a compara în ce măsură autoadministrarea din orașele Moldovei Medievale are aceleași funcții ca și autoadministrarea din Magdeburg. Am văzut că conform dreptului de Magdeburg autoadministrarea avea drept de judecată pentru încălcări, diferite măsuri greșite ale cântarului, pentru diferite tranzacții comerciale, ale pâinii necoapte, pentru carnea stricată, pedepsele corporale, în caz de rănire se tăia mâna, iar în caz de omor – capul; tâlhăria era pedepsită cu moartea prin spânzurare. Să urmărim în ce măsură îndeplinesc funcții cel puțin similare reprezentanții autoadministrării din Moldova Medievală. Consiliul orașenesc (șoltuzii și pârgarii) judecau diferite contravenții. Numai așa se poate explica hotărârea orașului Suceava, înainte de 9 aprilie 1492, de a fi arsă o cantitate de postav de import, fiindcă era găurit și putred, fiind confiscat de la negustorii de Lemberg [137]. Ei judecau neînțelegerile dintre negustorii localnici și străini, răspundeau de siguranța desfacerii mărfurilor [138], neînțelegerile și pârele dintre localnici [139], a turnării de bani [140], datoria era pedepsită cu moartea, judecau atacarea unui străjer care a putut să moară din cauza rănilor; aflând că sunt din regiunea Bistriței, șoltuzul de Suceava i-a obligat să se împace și să despăgubească oamenii pe care îi răniseră, plătind o gloabă simbolică de 6 zloți [141]. Șoltuzii și pârgarii aveau sarcina de a amenda, de a aresta, de a împăca părțile, de a redacta mărturii ce cuprindeau înțelegerile dintre părți prin întărirea hotărârilor instanței, cheazăii pentru restituirea unor cheltuieli de judecată, deseori șoltuzii și pârgarii sunt menționați ca simpli martori, mai ales când acestea sunt redactate în casele lor, în fața altor orașeni, crimele și transferurilor de proprietate [142], anchetau cazurile pe cont propriu, însă până la urmă i se întorcea cheltuiala [143]. Participau la diferite hotărâri în afara orașelor [144].

Putem vorbi de anumite tangențe cu dreptul de Magdeburg care în Moldova Medievală avea o influență de aproximativ 70%-80%. Șoltuzul din Moldova Medievală avea funcții similare cu atribuțiile schultgheisului în proporție de 70%-80%, adică a dreptului de Magdeburg care își exercita funcțiile sale într-o măsură mai mare decât se aștepta, deoarece modul de administrare a orașelor din Moldova Medievală se pronunța în folosul lor. Pârgarii din Moldova Medievală au funcții similare cu atribuțiile Burggrafului și a celor 11 șofeni din Magdeburg, în proporție de 70%-80%, adică într-o măsură mai mare sau mai mică acest drept are o influență asupra Moldovei Medievale.

Concluzii:

1) Dreptul german de Magdeburg din Polonia Medievală se îndeplinea în Moldova Medievală în proporție de 80-90%.

2) Dreptul german de Magdeburg se îndeplinea în Moldova Medievală în proporție de 70-80%.

3) În Polonia Medievală scara feudală era mai largă, spre deosebire de Germania din secolele XIII-XVI care se supunea împăratului, având în schimb autonomie față de arhiepiscopie. Ei erau numiți de împărat ceea ce însemna că erau sub conducerea lui directă, la fel ca în Moldova Medievală, unde ei erau supuși domnului și aveau administrație autonomă.

În general, ținând cont de aceste concluzii, considerăm că Dreptul de Magdeburg din Polonia îndeplinea codicele din Magdeburg în proporție de 80-90%, iar în Moldova Medievală – de 70-80%, cu o diferență de 10%, fapt ce ne vorbește de distanța mare și de diferența cutumelor și a sistemului de conducere existent în Moldova Medievală.

4) Existența Consiliului alcătuit dintr-un șoltuz și 12 pârgari era egal cu numărul consiliilor comunale din alte state ale Europei și mai ales ale Magdeburgului ce avea 12 membri, 11 șofeni și judecătorul. Acest fapt depindea de conceperea religioasă a lumii catolice din Germania, care considerau pe Iuda trădător și nu-l includeau în rândul sfinților. În Moldova Medievală îl includeau, datorită conceperei bizantine a realității, fapt care-l observăm în orașele Moldovei Medievale – primarul era Isus Hristos.

5) Domnul era primar și senior suprem al târgului și unso al lui Dumnezeu în Țara Moldovei, iar Isus Hristos, conform practicii religioase bizantine, nu era altceva decât administrația târgurilor din Moldova Medievală, conduse după dreptul de Magdeburg.

E de remarcat faptul că o bună parte din orașele germane au elaborat dreptul lor de autoadministrare, confirmat de autoritățile laice și ecleziastice (Strasburg, Koln, Worms, Speer). Cu toate acestea, în orașele de la Vest de Elba, inclusiv în Polonia și Ucraina s-a răspândit, în calitate de etalon, dreptul de Magdeburg. Este de notat că pe malul stâng al Niprului a fost răspândit dreptul de Magdeburg, astfel, în 1625, regele Poloniei, Sigismund III-lea, a acordat acest drept orașului Nejin. Dreptul de Magdeburg a fost un drept obținut de către orașenii înstăriți, burgherii, ce erau vital interesați în păstrarea și conservarea drepturilor lor de autonomie. De subliniat ideea că dr. de Magdeburg exprimă interesele acestei stări, folosind literatura accesibilă, iar dacă există puncte de vedere contrapuse ele trebuie aduse în text. Dreptul de Magdeburg a cunoscut o dezvoltare rapidă, influența căruia a crescut mai ales odată cu colonizarea germană spre Est. „Oglina Saxonă” e o culegere de documente germane medievale, formulată în grai sud-german, a dreptului saxon obișnuit nescris. Pământurile saxone se supuneau legilor imperiale, care au devenit naționale în localitatea dată.

Referințe:

1. Xenopol A.D. Istoria românilor din Dacia Traiană. Vol.III. Ed.III-a. - București, p.192.
2. Iorga N. Istoria industriilor la români. - București, 1927, p.30.
3. Pavlescu E. Economia breslelor în Moldova. - București, 1939, p.17.
4. Iorga N. Istoria românilor. Vol.II. - București, 1936, p.179.
5. Iorga N. Istoria românilor. Vol.II. - București, 1936, p.179.
6. Iorga N. Opere economice. - București, 1982, p.83-84.
7. Iorga N. Opere economice. - București, 1982, p.83-84.
8. Iorga N. Opere economice. - București, 1982, p.175.
9. Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1994, p.137.
10. Panaitescu P.P. Introducere în istoria culturii românești. - București: Editura Științifică, 1969, pp.288-289.
11. Panaitescu P.P. Comunele medievale în Principatele Române. - București 1946, p.146.
12. Ibidem.
13. Ibidem, p.148.
14. Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1994, p.137.
15. Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1994, p.137.
16. Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1994, p.137.
17. Ibidem, p.138.
18. Boldur Al.V. Ștefan cel Mare voievod al Moldovei. Studii de istorie socială și politică. - București 1970, p.86.
Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1947, p.161, 187-189.
19. Panaitescu P.P. Interpretări românești. - București, 1994, p.138.
20. Grigoraș Nicolae, Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iași, 1942. p.16. vezi S.Schranil o.c.p.190-191.
21. Grigoraș N. Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iași, 1942. p.16.
22. Ibidem, p.16.
23. Ibidem.
24. Idem.
25. Grigoraș N. Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iași, 1942 p.14.
26. Grigoraș Nicolae, Dregătorii târgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la regulamentul organic. - Iași, 1942, p.16; N.Iorga. Op.cit., p.118-119.
27. Istoria Europei/ Coordonatori J.Carpentier și Fr. Lebrun. - București, 1997, p.146-147.

28. Ciurea D. Noi contribuții la istoricul orașului Baia în „Studii și cercetări științifice”, Istorie. - Iași, an VI (1955), nr.3-4, p.32.
29. Ibidem.
30. Ciurea D. Sigiliile medievale ale orașelor din Moldova, în „Studii și cercetări științifice”, Istorie. - Iași, an VII (1956), 2, p.157.
31. Ibidem, p.161
32. Giurescu C. C. Târguri sau orașe și cetăți moldovene din sec. al X-lea până la mijl. sec XVI. - București, 1967. Ed.II, 1997, p.132,133.
33. Giurescu C.C. Istoria românilor. Vol. II, ed. IV-a. - București, 1943.
34. Matei Mircea D. Studii de istorie orășenească medievală (Moldova sec XIV-XVI-lea). - Suceava, 1970, p.27.
35. Matei Mircea D. Studii de istorie orășenească medievală (Moldova sec.XIV-XVI-lea). - Suceava, 1970, p.19-23.
36. Matei Mircea D. Civilizația urbană medievală românească. Contribuții. (Suceava pînă la mijl. Sec al XVI-lea). - București, 1989, p.26.
37. Ibidem.
38. Ibidem.
39. Matei Mircea D. Civilizația urbană medievală românească. Contribuții.(Suceava pînă la mijl. Sec al XVI-lea). - București, 1989, p.178-180.
40. Matei Mircea D. Geneză și evoluție urbană în Moldova și Țara Românească. - Iași, 1997, p.71.
41. Ibidem, p.80.
42. Lapedatu A. Antichitățile de la Baia. - București, 1909, 1, p.53.
43. Vârtosu E. Din sigilografia Moldovei și Țării Românești, în Documente privind istoria României, Introducere. Vol.II. - București: Academia R.P.R., 1956, p.465.
44. Giurescu C.C. Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea. - București: Editura Academiei R.S.R., 1967, p.185.
45. Șerban C. Geneza orașelor medievale românești, p.62.
46. Neamțu E., Neamțu V., Cheptea S. Orașul medieval Baia în sec. XIV-XVII, Vol.II. - Iași: Editura Junimea, 1984, p.10.
47. Ibidem.
48. Gonța Al. Despre orașul moldovenesc în veacul al XV-lea-locuitorii și starea socială. - Iași, 1998, p.146.
49. Gonța Al. De la curțile cnejilor la târgurile românești // Studii de istorie medievală. - Iași, 1998, p.167-172.
50. Ibidem.
51. Szabo S. Pe urmele trecutului. - Toronto, 2001, p.19.
52. Колесницкий Н.Ф. Исследования по истории феодального государства и права (IX- Первая половина XII века. - Москва, 1959, с.37.
53. Cocărlă P. Târgurile sau orașele din Moldova în Epoca feudală sec.XV-XVIII-lea. - Chișinău, 1991, p.159.
54. Costăchescu M. Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. Vol.II, p.634, 670,778-796. - Iași, 1932;
55. Kaindl R.F. Geschichte der Deutschen in den Karpathenlandern Gotha 1907-1911 vol.I. p.183.
56. Arhiva Istorică a României. Vol.I. Partea I. - București, 1875, p.7.
57. Platon M., Roșca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chișinău, 1999, p.161; E.Pavlescu. Economia breslelor din Moldova. - București, 1939, p.17.
58. Cocărlă P. Tîrgurile sau orașele Moldovei în Epoca feudală sec.XV-XVIII-lea. - Chișinău, 1991, p.159.
59. Pavlescu E. Economia breslelor din Moldova. - București, 1939, p.17.
60. Manolescu Radu. Cultura orășenească în Moldova în a doua jumătatea a secolului al XV-lea // Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare. - București, 1964, p.56.
61. Platon M., Roșca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chișinău, 1999, p.162.
62. Drâmbă O. Istoria culturii și civilizației.Vol.V. - București, 1998, p.179.
63. Ibidem.
64. Idem, p.183.
65. Idem, p.183.
66. Davis N. Heart of Europe.A short history of Poland. Oxford, 1984, p.79.
67. Notes of Poland.Part. V.Colected by Leszek z Szezytha. Warschwa, 2001, p.4.
68. Grecov V.D. Țăranii din Rusia. - Moskva, 1954, p.334.
69. Kaindl. R.Fr. Geschichte der deutschen in den Karpathenlandern. I. - Berlin, 1932, p.32.
70. Ibidem, p.33.
71. Ibidem, p.33.
72. Ibidem, p.33.
73. Kaindl R.F. Geschichte der Deutschen in den Karpathenlandern Gotha 1907-1911. Vol.I, p.13.
74. Ibidem, p.33.

75. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т. 48, с.891.
76. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т. 48, с.891.
77. Suceava. File de istorie. Documente. Vol.1. - p.83-84.
78. Suceava. File de istorie. Documente. Vol.1. - p.83-84.
79. DIR.Veac.XIV, XV.(1384-1475) doc.2, p.2-3. - București, 1951.
80. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
81. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
82. Брокгаузен и Ефрон. Энциклопедический словарь Т.48, с.892.
83. Firoiu Dumitru.V. Istoria statului și dreptului românesc. - Iași, 1996, p.90.
84. Hanga Vladimir. Istoria dreptului românesc cutumiar. - Iași, 1993, p.113.
85. Ibidem.
86. Suceava. File de istorie Documente. Vol I. - Suceava, 1989, P.83-84.
87. Cernea E., Emil Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. - București, 1996, p.83.
88. Platon M, Roșca S, Roman A, Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chișinău, 1999 p.161.
89. Călători străini despre Țările Române. Vol.V, p.80.
90. Platon M., Roșca S., Roman A., Popescu T. Istoria administrației locale din Moldova. - Chișinău, 1999, p.161.
91. Panaitescu P.P. Cel mai vechi act municipal din Moldova // Revista istorică. An.IX (1923). Nr.10-12, p.184.
92. Cernea E., Molcuț E. Istoria statului și dreptului românesc. - București, 1996, p.83.
93. Ibidem.
94. Ibidem.
95. Georgescu Valentin Alexandru. Organizarea judecătorească în Țara Românească și Moldova (jumătatea secolului al XIV-sfârșitul secolului al XV-lea, p.160 // Academia Română.Institutul de istorie N.Iorga. Studii și materiale de istorie medie. Vol.XIII. - București, 1995.
96. Szabo S. Pe urmele trecutului. - Toronto, 2001, p.4.
97. Ibidem.
98. Călători străini despre țările Române, Vol.I. - București, 1968, p.196.
99. Ibidem, p.193.
100. Ibidem, p.483.
101. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.374.
102. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.383.
103. Ibidem, p.390.
104. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.386, art.30 despre burgomiștri sau Vogt în germană, sinonim cu Schultheis.
105. Ibidem, p.387; șefenii în l.română – rângari din Средневековой город. Вып.10, Саратов, 1991 // А.Л. Рогочевский. К вопросу о концепции городского права в памятниках Магденбургского права XIII/XV веков, p.44.
106. Ibidem, ratmanii de la raidiți în l. slavă, sfetnici în română.
107. Ibidem, doc.42-44.
108. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва, 1961, с.374.
109. Ibidem.
110. Idem.
111. Ibidem, p.388 art.1. Despre consilieri (ratmani). Sacsische Weihbild.
112. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. - Москва 1961, с.374.
113. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбилд, doc. N.20. - Москва, 1961, с.384.
114. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбилд, doc. 25. - Москва,1961, p.384-385.
115. Ibidem, doc.29, p.385.
116. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Саксонский вейхбилд, doc.31. - Москва, 1961, p.386-387.
117. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. О судебных днях высшего бурграфского судьи. - Москва, 1961, p.389.
118. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы Москва 1961, с.374; Vezi Pavel Cocârlă Istoria medievală universală I. Crestomație p.232-234. - Chișinău 2003. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы, Москва, 1961, p.384-385, din Саксонский вейхбилд p.389-art.4. О правах бурграфа. – având similitudini și răspundere la art.13 О нападении совершенном на дом. p.391-392, art.12. О всякого рода преступлениях.
119. Ibidem, p.392-393, art.17.
120. Ibidem, p.393, art.18.

121. Ibidem, p.390, art.8, 9.
122. Ibidem, p.396, art.28. - despre duel.
123. Ibidem, art.29.
124. Ibidem, p.396, art.30 despre răni cauzate unul altuia.
125. Ibidem, p.397, art.31 despre intentarea cazului despre răni după o zi de la petrecerea faptei.
126. Ibidem, p.399-400. art.43 despre judecata burgrafului.
127. Ibidem, art.44. despre locul judecării stabilit de drept.
128. Ibidem, p.389, art.5 despre amenzi (Gewette) luate de burgraf.
129. Ibidem, p.392, art.16. Despre încălcarea (gewere) sau atentarea la proprietatea imobilă a locutorului orașului.
130. Ibidem, p.393 (von burgezoge) despre încredințare.
131. Ibidem, art.22 despre transferul casei urmașilor.
132. Ibidem, art.34 despre dăruire.
133. Ibidem, p.398. art.36 despre cumpărarea calului.
134. Ibidem, p.403. art.67 despre proprietate contestată de rege.
135. Ibidem, p.402 art.56.
136. Ibidem, p.402 art.64 despre datorie.
137. Iorga N. Studii și documente, vol. XXIII, p.331-332.
138. Costăchescu M. Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare, vol.II, doc.198 (8 iulie 1435). - Iași, 1932, p.693-694.
139. Bogdan I. Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. II. - București, 1913, p.453.
140. Ibidem, doc.198, p.693-694 (15martie 1433). - Iași, 1932.
141. Costăchescu M. Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare. Vol.II. - Iași, 1932, p.644-645.
142. Grigoraș N. Instituții feudale din Moldova. Organizarea de stat pînă la mijlocul secolului XVII. - Iași-București, 1971, p.329-333.
143. Ibidem, p.333-334.
144. Ibidem, p.338.

Prezentat la 12.02.2010